

Examples of conflict between wife's employment and marital duties and its solution

Fatemeh Shekari^١

Azam Foadian^٢

Abstract:

Islam values the financial independence of women, and for this reason, it accepts the wife's employment if it does not conflict with the husband's rights; However, in some cases, there is a conflict between the wife's employment and the husband's rights, and the solutions that jurisprudence must provide to overcome this conflict must be examined.

Therefore, in order to preserve the family center and strengthen its foundation, the author decided to investigate ways to overcome the conflict between the wife's employment and the husband's rights, using a descriptive and analytical method and a library method.

Women's employment is divided into mandatory, mustahab, makruh, and permissible, and the types of wife's duties are subservient to the matrimonial bed, the request for withdrawal, and the exclusiveness of enjoyment. With this rule, values such as the institution of the family, which is of fundamental importance in Islam, are preserved. Sometimes there is a situation where the wife cannot perform the two duties of employment and submission at the same time and has to sacrifice one. In these cases, which is interpreted as conflict, he

^١. (Responsible author) Graduated from the 4th level of family jurisprudence at Fatemeh Al-Zahra Specialized Seminary, Semnan, Semnan, Iran. f.shekari1356@gmail.com.

^٢ Graduated from the 3rd level of Islamic theology at Fatemeh Al-Zahra Specialized Seminary, Semnan, Semnan, Iran. aezamfoad@gmail.com.

should sacrifice the important thing according to the type of wife's duty and type of employment; It means to perform a task that is more important and leave the other task. In this context, it is necessary to pay attention to the individual differences of women, such as the physical and mental capabilities of the wife, the family differences of women, such as the beliefs and convictions governing the husband's intellectual system regarding the type and duty of the wife, as well as the social differences of women, such as the level of efficiency and effectiveness of their jobs.

Keyword: wife's employment, Conflicting assignments, Wife's duties, couple's rights

مصادیق تراحم اشتغال زوجه و تکالیف زوجیت و راه حل آن^۱

فاطمه شکری^۲

اعظم فوادیان^۳

چکیده :

اسلام برای استقلال مالی زنان ارزش قائل شده و به همین دلیل اشتغال زوجه را در صورتی که منافاتی با حقوق شوهر نداشته باشد می پذیرد؛ اما در برخی موارد بین اشتغال زوجه و حقوق زوج تعارض به وجود می آید که باید راهکارهایی که فقه برای برون رفت از این تعارض بیان کرده و بررسی شود. از این رو نگارنده برای حفظ کانون خانواده و تحکیم بنیان آن برآن شده به شیوه توصیفی و تحلیلی و روش کتابخانه ای به بررسی راهکارهایی برای برون رفت از تعارض اشتغال زوجه و حقوق زوج بپردازد.

اشتغال زنان به واجب، مستحب، مکروه و مباح تقسیم می شود و انواع تکالیف زوجه در بستر زوجیت تمکین، استیذان خروج و انحصار استمتاع است که گاه بین گونه های اشتغال و تکالیف زوجه تراحم پیش آمده که قاعده عقلی، شرعی و نقلی برون رفت از تراحم میان اهم و مهم، این است که اهم، مقدم بر مهم شود. با همین قاعده، ارزشهایی مثل نهاد خانواده که در اسلام اهمیتی بنیادین دارد، حفظ می شود. گاه نیز موقعیتی پیش می آید که زوجه نمی تواند دو وظیفه ی اشتغال و تمکین خاص را همزمان با هم انجام دهد و ناچار است یکی را فدا کند. در این موارد که از آن به تراحم تعبیر می شود باید با توجه به نوع تکلیف زوجه و گونه اشتغال، مهم را فدای اهم کند؛ یعنی وظیفه ای را انجام دهد که اهمیت بیشتری دارد و وظیفه دیگر را ترک نماید. در این زمینه لازم است تفاوت های فردی بانوان مثل توانمندی جسمی و روحی زوجه، تفاوت های خانوادگی زنان مانند باورها و اعتقادات حاکم بر نظام فکری

^۱. مقاله برگرفته از رساله سطح ۴ می باشد.

^۲. (نویسنده مسئول) دانش آموخته سطح ۴ فقه خانواده مدرسه علمیه تخصصی فاطمه الزهرا علیها السلام، سمنان، سمنان، ایران.

f.shekari1356@gmail.com

^۳. دانش آموخته سطح ۳ رشته کلام اسلامی مدرسه علمیه تخصصی فاطمه

الزهرا علیها السلام، سمنان، سمنان، ایران.

aezamfoad@gmail.com

زوج نسبت به نوع و حکم تکلیفی زوجه و همچنین تفاوت های اجتماعی زنان همچون میزان کارآمدی و اثر بخشی شغل آنها، مورد توجه قرار داده شود.

کلید واژه: اشتغال زوجه، تزامم تکالیف، تکالیف زوجه، حقوق زوج.

مقدمه

یکی از مهمترین ارکان جامعه خانواده است چنانکه رسول گرامی اسلام (ص) هیچ بنیانی را در اسلام، محبوبتر از ازدواج و تشکیل خانواده ندانسته اند علی رغم این مسأله، همواره مسائلی وجود دارد که این نهاد حساس و با اهمیت را با فراز و نشیب هایی مواجه ساخته و گاه موجودیت آن را تهدید می کند. تغییر موقعیت اجتماعی زنان پس از پیروزی انقلاب اسلامی و حضور گسترده آنان به عنوان بخشی از جمعیت فعال جامعه در عرصه های مختلف اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و... یکی از مهم ترین مسائلی است که امروزه خانواده و اعضای آن را با مسائل پیچیده ای مواجه ساخته است و از طرف دیگر توجه دین مبین اسلام به همه زوایای زندگی بشر و تأکید آموزه های دینی بر اهتمام مسلمین به امور جامعه، مستلزم حضور زنان در صحنه جامعه است. در بعضی مواقع، اشتغال زن به فعالیت های اجتماعی با برخی از حقوق ناشی از زوجیت مانند حق استمتاع مرد و سایر مسئولیت های زن مانند نظارت بر تربیت فرزندان و مواردی که احتمالاً در تحکیم روابط زوجین موثر است، در تعارض قرار می گیرد. به تبع عقد نکاح بین زوجین یک سری حقوق و تکالیف در ضمن عقد مورد توجه قرار می گیرد که با فعالیت های اجتماعی و سیاسی و اقتصادی زوجه در تزامم قرار می گیرد. از جهت ضرورت این بحث، پژوهش حاضر درصدد است به رفع تزامم این دو مسأله بپردازد.

پیشینه تحقیق

مقالاتی با عناوین مشابه با مقاله پیش رو انجام شده است که در ذیل به آنها اشاره می شود:

۱. مقاله «حق اشتغال زوجه و چگونگی تزامم آن با حق تمکین زوج در متون تاریخی فقهی»، نوشته آقایان حمیدرضا ناظمی هرنیدی و داود نصیران و سیدمحمد هادی مهدوی (۱۴۰۲)؛ در این مقاله مسئله اشتغال زن در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی و فقه، و ارتباط آن با حق تمکین مرد بررسی، و بیان شده است که در اسلام و قوانین موضوعه ازسویی استقلال مالی در کسب‌وکار زن پذیرفته شده، و ازسوی دیگر ریاست زوج بر خانواده و حق تمکین او محدودیتی برای زوجه در اشتغال ایجاد کرده است. اشتغال زن به‌ویژه اشتغال او در خارج از خانه، مستلزم خروج زن از منزل است؛ درحالی‌که این مسئله ممکن است با تمکین او از شوهر و حفظ مصالح خانواده مغایرت پیدا کند.

۲. مقاله «شرط تعدیل تمکین زوجه شاغل از زوج در فقه امامیه» نگاشته آقای بهنام قنبرپور (۱۴۰۰)؛ در این مقاله به این مسئله پرداخته شده است که از آنجایی‌که تمکین به‌عنوان حقی از حقوق زوج در ذات عقد نکاح لحاظ نشده است؛ بنابراین زوجه شاغل با عنایت به شرایط شغلی خود می‌تواند مقدار تعهد خود را به تمکین در حین عقد به‌صورت شفاف مطرح کند و با استفاده از شرط ضمن عقد، انتظارات زوج را در این امر تعدیل کند.

۳. مقاله «چالش‌های انگاره مطلق بودن تمکین زوجه: موردکاوی تمکین زنان شاغل ازمنظر فقه امامیه»، نوشته مرضیه اسماعیلی فلاح و طوبی شاکری گلپایگانی و نهله غروی نایینی (۱۴۰۱)؛ این مقاله با بهره‌گیری از راهبرد موردکاوی، بازخوانی جدیدی از نصوص دینی با چشم‌اندازی زنانه دارد و ضمن عدم‌جمود بر قرائت‌های مرسوم، به بازشناسی زمینه‌ها و ظرفیت‌های موجود در منابع

خروج از تزاحم محتمل است این دیدگاه در پاسخ به استفتاء برخی فقها نیز دیده می شود (خمینی، ۱۳۶۹، ج ۱۰، ص ۷۰۹). برای مثال، گاه شغل مستحب زن در مرتبه ای از تأثیر است که می تواند در پیش برد اهداف اجتماعی دین مؤثر باشد یا منجر به ساخت دارویی شود که علاوه بر نجات جان بیماران در ارتقای اعتبار علمی کشور اسلامی در سطح دنیا نقش جدی دارد، اما درعین حال با تمکین عام در تزاحم است، بدین معنا که زوج، مخالفت جدی با شغل زوجه که بیانگر عدم اذن خروج است، ندارد، اما رضایت کامل هم ندارد و عدم اشتغال زوجه در نزد او راجح است یا شغل زوجه با خانه داری که تکلیفی مستحب است در تزاحم است یا باعث می شود که زوجه فرزندان محدودی بیاورد. گرچه در تمام این حالات، ضمن مدیریت صحیح امکان جمع نیز وجود دارد، اما در فرض تزاحم، بنا به دیدگاه شیخ انصاری، اهم دانستن شغل مستحب بنا به نفع و خیر بیشتر دور از ذهن نیست. همین تزاحم در فرضی که شغل زن در عین استحباب، چنین جایگاهی را به لحاظ نفع اجتماعی ندارد و برای مثال با نیت اکتساب برای انفاق مستحب صورت می گیرد یا با نیت کمک به آسایش گاه سالمندان و یا مثالهای متعدد از این دست که در تزاحم با تمکین عام و سایر تکالیف غیرالزامی مبتنی بر زوجیت، نفع معنوی این تکالیف بیش تر است، تردیدی نیست که این تکالیف اهم و اولی هستند. این اهمیت در حالتی که شغل مستحب با چندین تکلیف مستحب مبتنی بر زوجیت تزاحم پیدا کند، قویتر هم می شود.

یافته های پژوهش :

اشتغال که یکی از مهم ترین عرصه های فعالیت زنان و زمینه ساز رشد و شکوفایی استعداد ایشان و همواره مورد عنایت و تأکید آموزه های اسلام است، گاه در تزاحم با برخی از حقوق ناشی از

زوجیت قرار می گیرد و نهاد خانواده را متزلزل می نماید. این نوشتار به جهت رفع موانع و تزاحم، گونه های اشتغال و تکالیف زوجیت و راهکار برون رفت از تزاحم هر یک را به تفصیل بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که:

اگر میان تکلیف اهم و مهم، تزاحم پیدا شد از نظر شرعی، عقلی و نقلی، اهم مقدم بر مهم است. گاه نیز موقعیتی پیش می آید که شخص نمی تواند دو وظیفه را همزمان با هم انجام دهد و ناچار است یکی را فدا کند. در این موارد که از آن به تزاحم تعبیر می شود عقل حکم می کند که باید مهم را فدای اهم کرد؛ یعنی وظیفه ای را انجام دهد که اهمیت بیشتری دارد و وظیفه دیگر را ترک کند. یافته های حاصل از پژوهش حاضر به شرح ذیل است:

تقریباً با مدیریت و تدبیر صحیح و درست، تمام تکالیف متزاحم، قابل جمع هستند که در این صورت تزاحم جریان نخواهد داشت. به عنوان مثال از جمله تدابیر پیشگیرانه از جریان تزاحم با حق استمتاع زوج، تفاهم زوجین بر اشتغال زوجه در ضمن عقد نکاح است.

در بیان راهکارهای خروج از تزاحم میان اشتغال و تکالیف زوجه نمی توان نسخه واحدی را برای همه زنان ارائه نمود. برای تشخیص اهم و تعیین ملاک آن در جمع میان تکالیف و اشتغال زوجه، لازم است تفاوت های فردی بانوان مثل توانمندی جسمی و روحی زوجه، تفاوت های خانوادگی زنان مانند باورها و اعتقادات حاکم بر نظام فکری زوج نسبت به نوع و حکم تکلیفی زوجه و همچنین تفاوت های اجتماعی زنان همچون میزان کارآمدی و اثر بخشی شغل آنها، مورد توجه قرار داده شوند.

از دیگر نتایج به دست آمده از تحلیل گونه های تزاحم میان اشتغال و تکالیف زوجه این است که

دایره ارزشمندی و برتری شغل مستحب و جواز شغل مباح زوجه را تا جایی وسعت می دهد که موجب ترک تکالیف واجب نقش همسری نشود. اما اگر پرداختن به این مشاغل، منجر به ترک تکالیف واجب زن در قبال همسرش شود، آن شغل فاقد ارزش الهی خواهد بود.

منابع

- قرآن

- آخوندخراسانی، محمدکاظم بن حسین (۱۴۱۳ق). **کفایه الاصول**. قم: مؤسسه آل البيت.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۴۱۳ق). **من لا یحضره الفقیه**. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- اسماعیلی فلاح، مرضیه؛ شاکری گلپایگانی، طوبی؛ و غروی نایینی، نهله (۱۴۰۱). **چالش‌های انگاره مطلق بودن تمکین زوجه: موردکاوی تمکین زنان شاغل از منظر فقه امامیه**. مطالعات تطبیقی فقه و اصول مذاهب، ۵ (۲)، ۲۶۵-۲۳۸.
- اصولی، احسان. بنی هاشمی خمینی، محمدحسن (۱۳۸۳). **رساله توضیح المسائل مراجع**. قم: انتشارات اسلام.
- انصاری، مرتضی بن محمد امین (۱۴۱۵ق). **المکاسب**. قم: مجمع الفکر الاسلامی.
- حداد عادل، غلامعلی. میرسلیم، مصطفی. بنیاد دایرة المعارف اسلامی (۱۳۷۵). **دانشنامه جهان اسلام (باب تزاحم)**. تهران: بنیاد دائرة المعارف اسلامی.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۴ق). **تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة**. قم: آل البيت.
- حلی، محمد بن حسن بن یوسف (۱۳۸۷). **ایضاح الفوائد فی شرح مشکلات القواعد**. قم: مؤسسه اسماعیلیان.
- حلی، محمد بن حسن بن یوسف (۱۴۲۰). **تحریر الاحکام الشرعیة علی مذهب الامامیه**. قم: مؤسسه امام صادق علیه السلام.
- خمینی، روح الله (۱۳۶۹). **استفتائات امام خمینی (ره)**. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

- خویی، ابوالقاسم (۱۳۷۷). **مصباح الفقاهه**. نجف: المطبعة الحیدریه.
- خویی، ابوالقاسم (۱۴۱۰ق). **منهاج الصالحین**. قم: مدینه العلم آیت الله خویی.
- روحانی، محمدصادق (۱۳۷۲). **فقه الصادق علیه السلام**. قم: دارالکتاب.
- سبحانی تبریزی، جعفر (۱۴۳۴ق). **المبسوط فی اصول الفقه**. قم: مؤسسه امام صادق.
- سیزواری، عبدالاعلی (۱۴۱۷ق). **تهذیب الاصول**. بیروت: مؤسسه المنار.
- صاحب جواهر، محمدحسن بن باقر (۱۳۶۲). **جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام**. بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- طباطبایی کربلایی، علی بن محمدعلی (۱۴۱۸ق). **ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام بالدلائل**. قم: مؤسسه آل البیت.
- طوسی، محمد بن حسن (بی تا). **الاستبصار**. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- عسکری، حسن بن عبدالله (۱۳۹۰). **الفروق اللغویه**. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
- علیدوست، ابوالقاسم (۱۳۸۸). **فقه پدیده های نوپیدا**. قم: نشر اشراق حکمت.
- غروی اصفهانی، محمدحسین (۱۳۷۹). **البحوث فی الفقه**. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.
- قنبرپور، بهنام (۱۴۰۰). **شرط تعدیل تمکین زوجه شاغل از زوج در فقه امامیه**. مبانی فقهی حقوق اسلامی (پژوهش نامه فقه و حقوق اسلامی)، ۱۴ (۲۷)، ۱۷۵-۱۹۲.
- کلینی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۷). **الکافی**. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- مجلسی، محمد باقر بن محمدتقی (۱۴۰۵ق). **بحار الانوار**. تهران: المکتب الاسلامیه.
- محقق حلی، جعفر بن حسن (۱۴۰۹). **شرایع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام**. تهران: انتشارات استقلال.

- مكارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۴ق). **كتاب النكاح**. قم: مدرسه امام علی بن ابیطالب.
- موسوی عاملی، محمد بن علی (۱۴۲۹ق). **مدارك الأحكام في شرح عبادات شرائع الإسلام**. قم: مؤسسه آل البيت.
- ناظمی هرندی، حمیدرضا؛ نصیران، داود؛ مهدوی، سیدمحمد هادی (۱۴۰۲). **حق اشتغال زوجه و چگونگی تراحم آن با حق تمکین زوج در متون تاریخی فقهی**. فصلنامه علمی پژوهشی تاریخ، ۱۸ (۷۰)، ۱۵۳-۱۷۵.
- نرم افزار گنجینه آرای فقهی- قضایی، دفتر آموزش روحانیون و تدوین متون فقهی معاونت آموزش قوه قضاییه، سؤال ۵۷۶۰.
- ولایی، عیسی (۱۳۸۷). **فرهنگ تشریحی اصطلاحات اصول**. تهران: نشر نی.
- یزدی، محمد کاظم بن عبدالعظیم (۱۴۲۰ ق). **العروة الوثقی فیما تعم به البلوی**. قم: مؤسسه النشر الاسلامی.